

12-18-2019

Classification of carpets and rugs

A.E. Gulamov

Tashkent institute of textile and light industry, Tashkent, Uzbekistan

J.A. Axmedov

Tashkent institute of textile and light industry, Tashkent, Uzbekistan

J.Sh Sharipov

Tashkent institute of textile and light industry, Tashkent, Uzbekistan

U.A. Bobotov

Tashkent institute of textile and light industry, Tashkent, Uzbekistan

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/titli>

Recommended Citation

Gulamov, A.E.; Axmedov, J.A.; Sharipov, J.Sh; and Bobotov, U.A. (2019) "Classification of carpets and rugs," *Textile Journal of Uzbekistan*: Vol. 6 : No. 2 , Article 6.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/titli/vol6/iss2/6>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Textile Journal of Uzbekistan by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

УДК: 677.074.57

ГИЛАМ ВА ГИЛАМ МАҲСУЛОТЛАРИ ТАСНИФИ

А.Э.Гуламов, Ж.А.Ахмедов, Ж.Ш.Шарипов, У.А.Боботов

Tashkent Institute of Textile and Light Industry

Аннотация. Мазкур мақоланинг кириш қисмида дунё гиламчилик саноатининг тарихи ва ҳозирги ҳолати кўриб чиқилган. Гилам ишлаб чиқарувчи давлатларнинг ва гилам истеъмол қилувчи давлатларнинг дунё миқёсидаги улуши ўрганилган. Мақоланинг асосий қисмида, гиламлар ишлаб чиқаришида ишлатиладиган хом-ашё, ишлаб чиқариш усули, унинг юзасидаги толалар зичлиги ва баландлиги, ҳажми, дизайни ҳамда фойдаланиш соҳаси каби хусусиятлари тадқиқ қилинган. Олиб борилган адабиётлар таҳлили ва интернет маълумотлари асосида гиламларнинг янги такомиллаштирилган таснифи тузилган. Шунингдек, ушбу тасниф бўйича ҳар бир кўрсаткичга қисқача таъриф берилиб, ушбу тасниф гилам ишлаб чиқарувчилар ва истеъмолчилар мулоқотини енгилаштиришида фойдаланиш учун тавсия этилган.

Аннотация. Во введении этой статьи рассмотрены история и современное состояние мировой индустрии ковроткачества. Изучена доля производителей ковров и стран-потребителей ковров во всем мире. В основной части статьи исследованы: используемое сырье при производстве ковров, плотность и высота волокна на его поверхности, способ производства, объём, дизайн, а также область применения. Составлена новая улучшенная классификация ковров на основе анализа литературы и интернет-данных. А также в этой классификации даётся краткое описание каждого показателя и эта классификация рекомендована для облегчения общения производителей ковров с потребителями.

Abstract. The introduction of this article contains the history and current situation of the global carpet weaving industry. The proportion of carpet manufacturers and carpet consuming countries worldwide has been studied. The main part of the article investigates: the raw materials used in the production of carpets, the density and height of the fiber on its surface, the method of production, volume, design, as well as the scope. Compiled new improved classification of carpets based on the analysis of the literature and Internet data. This classification also provides a brief description of each indicator, and this classification is recommended to facilitate the communication of carpet manufacturers with consumers.

Keywords: carpet, rug, classification, carpeting industry, raw material.

Кириш. Тўқимачилик саноатининг иқтисодиётдаги улушини ошириш, мамлакатда ишлаб чиқарилаётган тўқимачилик маҳсулотларининг энг аввало, юқори сифатли ва рақобатбардош тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш, уни йирик хорижий бозорларда янада илгари суриш муҳим масаладир [1].

Гиламчилик саноати тарихи узоқ ўтмишга тақалиб, бугунги кунда энг қадимий ҳунарлардан бири ҳисобланади. Айрим манбалар маълумотида кўра, гилам тўқиш бундан 3-4 минг йиллар аввал ҳам амалга оширилган бўлиб, ушбу соҳа ривожланишдан тўхтаб қолмаган ва бугунги кунда ҳам тараққий этмоқда [2,3,6].

Гиламчилик саноати - табиий (жониворлар ва ўсимликлардан олинадиган толалар) ва сунъий толалардан фойдаланиб турли хилдаги гиламлар ишлаб чиқарувчи саноат тармоғи ҳисобланади. Гиламчилик бадиий ҳунармандлик соҳаси сифатида турли давлатларда ўзига хос шаклда ривожланиб келган.

Қадим-қадимдан гиламлар тайёрлаш меҳнати оғир, яъни барча жараёнлар кўлда бажарилганлиги боис сарой ва юқори тоифа амалдорлар доирасида сотиб олинадиган ва фойдаланиладиган қимматбаҳо маҳсулот ҳисобланган. Шу сабабли сарой ва ибодатхоналарни безашда гиламлардан фойдаланишган. Ушбу жун ва пахта хомашёсидан тўқилган шоҳона гиламлар XVIII-XIX асрларда оддий халқ орасида ҳам кенг тарқалган [4,5].

Иқтисодий ривожлантиришда тўқимачилик саноати муҳим рол ўйнайди, аҳолини кийим-кечак, уй-рўзғор буюмлари ва саноат товарлари билан таъминлайди. Тўқимачилик саноат соҳаси қишлоқ хўжалиги ва бошқа соҳалар билан яқиндан ҳамкорлик қилиши ҳеч кимга сир эмас. Гилам ишлаб чиқариш тўқимачилик саноатининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади.

Бутун дунёда маркетинг тадқиқотлари билан машҳур IndexBox нашриётининг олиб борган тадқиқотларига кўра, Америка Қўшма Штатлари дунёдаги энг катта гилам ишлаб чиқарувчи мамлакат бўлиб, бир йилда тахминан 1,1 миллиард м² тайёр маҳсулот ишлаб чиқаради. Ушбу давлатнинг 2016 йилда глобал гилам ишлаб чиқаришдаги улуши 28 фоизни ташкил этди. Дунёнинг йирик гилам ишлаб чиқарувчи давлатларнинг кейинги ўринларини Хитой (12%), Туркия (12%), Миср (7%), Канада (6%), Бельгия (5%), Ҳиндистон (5%) ва Голландия (4%) эгаллаган. Шунга қарамасдан, йирик гилам ишлаб чиқарувчи мамлакатларнинг кўпчилигида гилам ишлаб чиқариш ҳажмининг пасайиши кузатилган. Масалан, АҚШда 2007-2016 йиллар оралиғида -2,4% га камайган. Ушбу йиллар оралиғида энг юқори йиллик ўсиш суръатлари Туркияда (+ 11,5%) ва Хитойда (+ 10,5%) кузатилган [7].

Жаҳонда 2016 йилда ишлаб чиқарилган гилам ва гилам маҳсулотлари истеъмолчининг 34 % улуши Америка Қўшма Штатлари ҳиссасига тўғри келади. Дунёнинг бошқа давлатлари, жумладан Миср (8%), Канада (7%), Хитой (7%), Буюк Британия (5%), Австралия, Туркия, Индонезия ва Япония (3%, ҳар бири), Ҳиндистон ва Эрон (ҳар бири 2%) гилам маҳсулотларининг етакчи истеъмолчилари ҳисобланади. Гилам маҳсулотлари глобал истеъмолнинг 23 % улуши қолган давлатлар ҳиссасига тўғри келади [7].

Бутун дунё бўйича гилам ва гилам маҳсулотлари истеъмоли бўйича 2007 йилдан 2016 йилгача бўлган даврда энг юқори ўсиш суръатлари Хитойда + 18,7%, Эрон ва Туркия + 12,0% ва + 11,1% ўсиши билан қайд этилган. Натижада, Хитой дунё миқёсида ўз истеъмол улушини 2007 йилдан 2016 йилгача 1% дан 6% гача оширди (1-расм). Туркия ва Эрон ўз улушларини +2 % даражага оширдилар. Ушбу давр оралиғида эса Канада (-5 %) ва Миср (-3 %) давлатлари ҳиссаларига тўғри келадиган истеъмол улуши камайди. Шунга қарамасдан дунёнинг етакчи истеъмол қилувчи давлатлари орасида жон бошига истеъмолнинг юқори даражаси Канадада (7,46 м² / йил 2016 йилда) қайд этилганини кўриш мумкин [7].

Ҳозирги кунда гилам ишлаб чиқарувчилар дунё бозорига жуда кенг ассортиментдаги гилам турларни таклиф этмоқда. Лекин шу кунгача харидорлар ва ишлаб чиқарувчилар учун гиламларнинг ягона таснифи (классификация) ишлаб чиқилмаган. Таснифлаш фанда ҳам амалда ҳам кенг қўлланилади.

Илмий асосланган таснифлашлар анча барқарор ҳисобланади, улар узок вақт қўлланилиши мумкин. Масалан, Д.Менделеев томонидан яратилган кимёвий элементларнинг таснифи шу кунгача фойдаланиб келинмоқда. Таснифлашда субъект бўлинишининг асоси (мезон, белгиси)ни танлаш муҳим аҳамиятга эга.

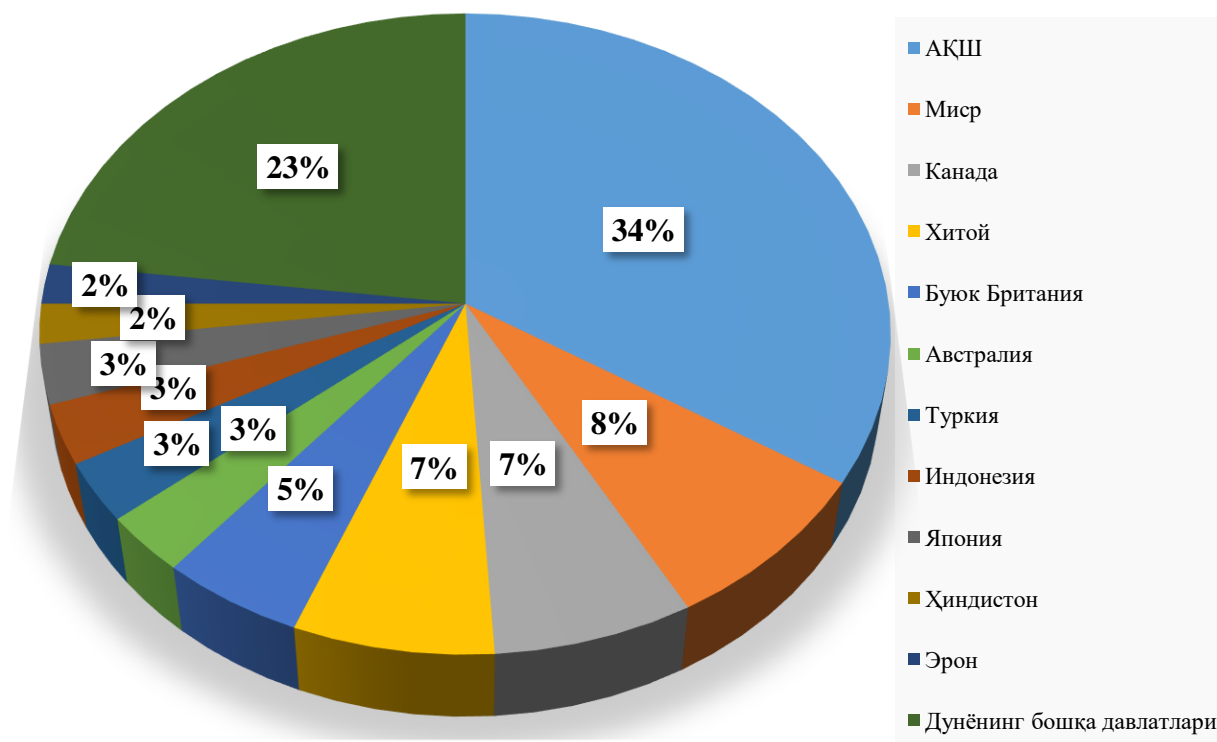
Гиламлар ишлаб чиқариш хомашёси, ишлаб чиқариш усули, гилам юзасидаги толалар зичлиги ва баландлиги, ҳажми ҳамда дизайни бўйича бир нечта турларга ажратилади.

Ишлаб чиқарилган тайёр маҳсулот таннархини белгилашда энг асосий кўрсаткич унинг хомашёси ҳисобланади. Гилам ишлаб чиқаришда табиий, кимёвий ва аралаш турдаги хомашёдан фойдаланилади. Асосан ўсимлик (пахта, каноп, жут, сизал, рами, коир, денгиз ўти) ва жониворлардан (жун, ипак) олинган табиий толалар қўлланилади [8,9].

Гиламларни ишлаб чиқариш усули иккига: қўлда ва машиналарда (автоматлашган) ажратилади. Қўлда ишланган гилам ишлаб чиқариш учун хомашё сифатида асосан жун, пахта, ипак, зиғир ва каноп иплари ишлатилади. Хунармандлар томонидан қўл меҳнати билан ишлаб чиқариладиган гилам ва тўшамалар тукли ва туксиз кўринишда бўлади [10].

Катта фабрикаларда гиламлар қўл меҳнатсиз машиналарда ишлаб чиқарилади. Машиналарда тузилишига кўра тўқилган ва нотўқима гиламлар ишлаб чиқарилади [13]. Гиламчиликда энг кўп ишлатиладиган хомашё кимёвий толалардир. Ҳар бир турдаги толанинг чидамлилиги, нархи ва бўялиш даражасига нисбатан ижобий ва салбий томонлари бор.

Гидам махсулотлари истеъмоли

1- расм. 2016 йилда дунё бўйича гидам махсулотлари истеъмоли

Масалан, уларнинг мустаҳкамлиги юқори, доғларни ўзига кам сингдиради ва нархи табиий толаларга нисбатан арзон бўлади. Бундан ташқари, табиий толалар билан солиштирганда, баъзи синтетик толалар одатда сувга, доғларга, чиришга, иссиқ ва кимёвий муҳитга чидамлилиги юқоридир. Гидамларда ишлатиладиган синтетик толаларнинг тўртта асосий синфи мавжуд: олефин, нейлон, полиэстер ва акрил. Сунъий толалардан эса фақат вискоза ва ацетат фойдаланилади [11,12].

Ҳозирги кунда гидамчилик саноатида тўқилган махсулотлар асосан 3 хил усулда, яъни, Уилтон (икки қаватли), Аксминстер ва Хивчинли усулда ишлаб чиқарилади. Нотўқима махсулотлар эса тафта, трикотаж, игна санчиш, елимлаш ва тикиш усуллари орқали тайёрланади [14].

Туксиз гидамларни ишлаб чиқариш осонроқ, чунки туксиз гидамларни фақат икки система, танда ва арқоқ иплари орқали шакллантириш мумкин. Тукли гидамлар уч система иплар орқали яъни, тукни ушлаб турадиган (танда ва арқоқ), тукни ташкил этувчи (танда ёки арқоқ) ва асос иплар (танда) орқали шакллантирилади.

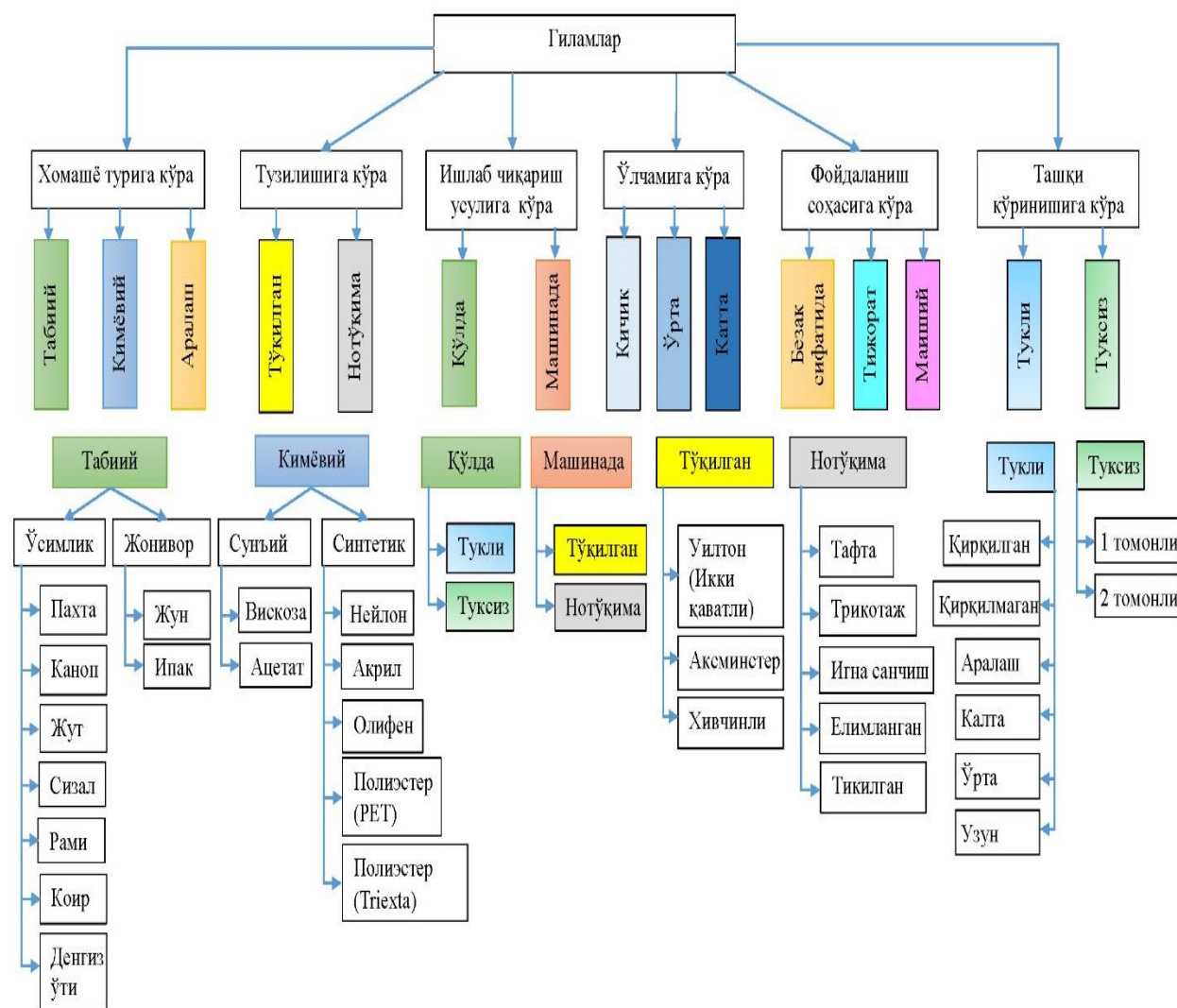
Қўлда ишлаб чиқариладиган тукли тўқималар ёки гидамлар тукининг шакли ва узунлигига қараб бир неча турда бўлади. Гидамларда туклар қирқилган, қирқилмаган ва аралаш ҳолатда бўлади. Тукларнинг узунлигига қараб калта, ўрта ва узун тукли гидамларга ажратилади [15].

Қўлда тўқиладиган туксиз гидамлар нақш (расм)ларининг кўриниш ҳолатига қараб бир томонли ва икки томонли қилиб тайёрланади.

Гидам ишлаб чиқарувчилар истеъмолчиларнинг турли хил талабларини қондиришга ҳаракат қилмоқдалар. Кўпгина гидамлар стандарт ўлчамларда ёки уларга яқин (бир неча сантиметрлик фарқ билан) ишлаб чиқарилади ва сотилади. Гидамлар 3 хил стандарт ўлчамларда ишлаб чиқарилади: кичик, ўрта ва катта. Ўлчами 3 м² гача бўлган гидамлар кичик, 3 м² дан 6 м² гача бўлган гидамлар ўрта ва 6 м² дан катта бўлган гидамлар катта ўлчамли гидамлар ҳисобланади [14].

Гиламлар турли мақсадлар учун ишлатилади, жумладан, уй-хўжаликларда маиший жиҳоз сифатида. Уйда юрганда, ўтирганда ёки болалар ўйнаганда полдаги совук қатламдан химоя қилишда қоплама сифатида тўшалди. Шунингдек, хонани безатишда безак сифатида ва тижорат мақсадларида, яъни, ишхоналарда, катта ҳажмдаги залларда кўп фойдаланилади.

Хулоса. Гилам ва гилам маҳсулотларини таснифлаш нима учун ва қандай мақсадлар учун зарур? Бозор шароитида ишлаб чиқарувчилар ўз маҳсулотларининг хусусиятлари ҳақида харидорларга аниқ ва тушунарли қилиб маълумот бера олиши, харидорлар эса ўзлари хоҳлаган турдаги маҳсулот олишлари учун гиламларнинг таснифи зарур ҳисобланади. Гиламларни таснифлашда жуда кўп хусусиятларини инобатга олиш зарур. Дунё олимларининг илмий ишлари ва ишлаб чиқарувчилар фаолиятини тадқиқ ва таҳлил қилган ҳолда гиламларнинг таснифи тузилди (2-расм).

2-расм. Гилам ва гилам маҳсулотларининг таклиф этилаётган янги такомиллаштирилган таснифи

Дунё гиламчилик саноатини ва ушбу соҳада олиб борилган илмий ишларни чуқур ўрганган ҳолда ушбу гиламларнинг янги такомиллаштирилган таснифи ишлаб чиқилди. Биз томонимиздан тузилган бу гиламлар таснифи талаб ва таклиф ўртасидаги боғлиқликни аниқлаштиради, ишлаб чиқарувчи ва харидор ўртасида “мулоқот тил”и бўлиб хизмат қилади.

Таснифлаш кундалик ҳаётда муҳим аҳамиятга эга, чунки биз уни барча соҳаларда қўллаймиз. Ушбу тасниф барча фойдаланувчилар учун жуда фойдали бўлиб, маҳсулотни қидириш, танишиш ва танлашни осонлаштиради.

References

1. “То‘қимачилик ва тикув-трикотаж sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti PF-5285-son farmoni. O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. [Elektron resurs]. – Elektron. dan. – M., 2017.
2. Tom Ziemke, Gagan Deep Kaur. Situated problem solving in Kashmiri carpet weaving practice // *Cognitive Systems Research* 49 2018. P 83–96.
3. Omidreza Kakueea, Vahid Fathollahia, Parvin Oliaiya, Shokoufeh Mesbahib. Investigation of mordants for dyeing of yarns in ancient Persian carpets (15th–17th century) by IBA methods // *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research Section B: Beam Interactions with Materials and Atoms*. – 2018.
4. World - Carpets And Other Textile Floor Coverings - Market Analysis, Forecast, Size, Trends And Insights // *IndexBox Marketing* [Electronic resource]. – Electronic data. –M. -2016. Access mode <https://indexbox.io/store/world-carpets-and-other-textile-floor-coverings-market-report-analysis-and-forecast-to-2020/>
5. D.Whitefoot. Methods of carpet construction. // K.K.Goswami. *Advances in carpet manufacture*. M: Woodhead Publishing Limited: CRC Press, 2009. – P. 11-14.
6. Ш.П.Файзуллаев. Каноп толасидан гилам арқоқ ипи йигиришнинг технологик параметрларини асослаш : Дис. ... тех. фан. ном: 05.19.03 / Файзуллев Шавкат Раимович; ТТЕСИ. - М., 2008. – 15-20 с.
7. S.Demey, N.V.Michel, Van de Wiele. *Advances in carpet weaving* // K.K.Goswami. *Advances in carpet manufacture*. – M: Woodhead Publishing Limited: CRC Press, 2009. – P. 44-58.
8. K.K.Goswami. Developments in handmade carpets: introduction // *Advances in carpet weaving* // K.K.Goswami. *Advances in carpet manufacture*. – M: Woodhead Publishing Limited: CRC Press, 2009. – P. 139-144.
9. S.K.Chaudhuri, S.Bandyopadhyay. Structure and properties of carpet fibres and yarns // *Advances in carpet weaving* // K.K.Goswami. *Advances in carpet manufacture*. – M: Woodhead Publishing Limited: CRC Press, 2009. – P. 19-33.
10. Левин Л.М., Леошкевич И.С., Саруханов С.Е. *Художественные ковры СССР* // - Москва: Экономика, 1975 - с.95.
11. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси // Ўзбекистон Миллий энциклопедияси Давлат нашриёти, Тошкент. 2002. 3Т. – б. 10-12.
12. Ўзбекистон халқ амалий безак санъати. Меҳнат. Тошкент. 1991. –б. 334-335.
13. A History of Carpets, and the Carpet Industry // *Medium*. [Electronic resource]. – Electronic data. –M. -2018. Access mode <https://medium.com/>
14. Hamid Reza Pakravan, Ali Asghar Asgharian, Jeddi, Masoud Jamshidi, Farnaz Memarian, Amir Masoud Saghafi. Properties of recycled carpet fiber reinforced concrete // *Woodhead Publishing Series in Civil and Structural Engineering*. 2019. –P. 411-425.
15. Tufted carpet. *Textile Fibers, Dyes, Finishes and Processes* // William Andrew Publishing. NewYork. 2004. –P. 3-6.